VAROLUŞUN ANLAMI SORUNU

Vefa TAŞDELEN[*]

"Bir kez için, her şey, yalnızca bir kez için. Bir kez için, hepsi bu.
Ve bizler de bir kez için. Bir ikinci yok hiçbir zaman.
Fakat bir kez varolmuş olmak, yalnızca bir kez bile olsa:
Yeryüzünde varolmuş olmak, yadsınamaz görünüyor."
Rainer Maria Rilke

ÖZET

İnsan, doğal olarak bilmek isteyen bir varlıktır. O, yalnız kendi dışındaki varlıkları merak etmekle kalmaz, kendisini de merak eder: "Ben neyim, nereden geldim nereye gidiyorum, yaşadığım hayatın anlamı nedir?" gibi sorular, kendini bilmeye, bir tür ben-bilgisi oluşturmaya yönelik sorulardır. Varoluşun anlamı sorusu, kapsayıcı bir sorudur. Soru, sadece hayatın anlamını sormaz, ölümün anlamını da sorar; hayatın anlamıyla birlikte dünyada ve evrende olanların anlamını da sorar. Bu nedenle, varoluşun anlamı sorunu kapsamlı bir cevabı gerekli kılar. Bu nokta, yaşamaya başlamak, hayata çıkış yapmak için uygun bir yerdir. Felsefe ile uzaktan yakından ilgisi olmayanlar bile, hayatın anlamı konusunda şu ya da bu şekilde bir yargıya varmak isterler. Ya-

[*] Doç Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

şamın anlamı sorusu kurgusal değil, gerçek bir sorudur. Çünkü o bize kendi dışımızdan gelmez, kendi içimizden gelir. Keşfedilmiş ya da uydurulmuş bir soru da değildir. O, tek tek herkesin kendi varoluş toprağında biter, kendi umutlarında, kendi kaygılarında, kendi acılarında açar.

Bu makalenin öncelikli amacı, insanlara, varoluşun anlamının ne olduğunu öğretmek, onlar adına soruya bir cevap vermek değil, onu bizzat kendi adına cevaplamaları gerektiğini hatırlatmak ve olsa olsa muhtemel çözüm yollarına işaret etmek olabilir. Böylece soruya ve cevaba dair bir bilinç oluşturmayı amaçlar.

Anahtar Sözcükler: Varoluş, Felsefe, Varoluşun Anlamı, Nesnel Sorun, Öznel Sorun, Tanrı.

GİRİŞ

Aristoteles'in *Metafizik* adlı eseri, "Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler." diye başlar (Aristoteles, 79). Doğal olarak bilmek istemek, insanın doğasına ilişkin bir durumdur. O, istese de bundan uzaklaşamaz. İnsanın doğal olarak bilmesi demek, doğal olarak merak etmesi, doğal olarak soru sorması da demektir. Su, nasıl doğal olarak bir eğilim bulup akarsa, atılan taş nasıl doğal olarak yere düşerse, insan da doğal olarak bilmek ister. Doğadaki yasalar gibi, insanda da bir "bilme yasası" vardır. Doğal olarak bilmek isteyen insan doğal olarak merak da eder, doğal olarak soru da sorar. Bunun en açık örneği, çocuklardaki merak, soru sorma ve bilme isteğidir. Yeni doğan bebek, havadaki oksijeni ilk defa alınca, nasıl ki ciğerlerindeki yanma hissiyle bir ağlama krizi içine girerse ve bu nasıl ki iyi bir şeyse, zihin de işte öylece dünyanın gerçekleri ile karşılaşınca peş peşe sorular sormaya başlar ve kuşkusuz bu da iyi bir şeydir. Sorular, peş peşe gelir, öğrenmeler peş peşe gerçekleşir. Zihin, yeryüzünün gerçeklerine alışınca, alışkanlıklar oluşunca, kişi daha az sormaya, daha az merak etmeye başlar. Ama yine de soru ve merak devam eder; büsbütün bitmez. Zira insan doğası onu üreten bir yapıdadır. O, yalnız kendi dışındaki varlıkları merak etmekle kalmaz, kendisini de, kendi varlığını da merak eder: Ben neyim, nereden geldim nereye gidiyorum, yaşadığım bu hayatın anlamı nedir? İnsanın kendisine ilişkin bütün bu soruları, Kant'ın felsefeye kattığı şu soru ile özetlenebilir: "İnsan nedir?" Her türlü bilimsel ve nesnel soru, açıktan açığa sorulan sorulardır. Ama varoluşun anlamına ilişkin sorusu içte kalır. Onu herkes merak eder, ama sesli bir şekilde sormaz yine de; ya da sorma gereği duymaz.

İnsanın, "varoluşun anlamı nedir?" sorusunu sorması, hayatın devasa yükü ve meşgalesi altında, bir yerde bıraktığı, bir yerde unuttuğu, bir yerde ertelediği soruya, denilebilirse "varoluşun temel sorusu"na geri dönmesi demektir. Varoluşun anlamı sorunu, çoğu kez basit bir ruh hali ile örtülür; mutsuz olan hayatını anlamsız, sevinçli olan anlamlı görmeye başlar. Oysa hayatın anlamı sorunu, bu basit ve gelip geçici ruh hallerinin ötesinde, çok ötesinde bulunur. Bu soru, hayatın yörüngesini belirleyen bir sorudur; zira zaman zaman yaşamaya oradan başlama gereği hissederiz. Aslına bakılırsa o tek bir soru da değildir, pek çok sorunun kendisine eşlik ettiği temel sorudur. Hayatın anlamı nedir, diye sormak, aslında açık ve örtük bir şekilde şu soruları da sormaktır: Anlam nedir? Anlamlı yaşamak ne demektir? Nelere anlamlı, nelere anlamsız deriz? Anlamlının ve anlamsızın ölçütü nedir? Anlam, yaşam açısından ne ifade eder? Hayatımı anlamlı kılan şey nedir? Ne yaparsam, nasıl yaşarsam anlamlı yaşamış olurum? Anlamlı yaşamak mutlu bir hayat sürmek midir? Mutsuz bir kişinin hayatı anlamsız mıdır? Hayatımın bir anlamı olması gerekir mi? Anlamlı yaşamak akla uygun bir yaşam sürmek midir? Anlamlı yaşamak bir "amaç"a, bir "gaye"ye yönelik yaşamak mıdır? Kuşkusuz soruları artırabiliriz.

"Varoluşun Anlamı Sorunu" başlığını taşıyan bu makale, "varoluşun anlamı nedir?" sorusunu sorunsallaştırmayı amaçlar. Onun öncelikli amacı, insanlara, varoluşun anlamının ne olduğunu öğretmek, onlar adına bu soruyu cevaplamak değil, soruyu bizzat kendi adlarına cevaplamaları gerektiğini hatırlatmak ve olsa olsa olası çözüm yollarına işaret etmektir.

1. Soruya Dair

Konuya şöyle bir soru ile giriş yapmak ilginç olabilir: Hayatın bir anlamının olup olmadığı beni neden ilgilendiriyor? Böyle bir soru nereden geliyor? Niçin soruyorum onu? İki şekilde cevaplayabilirim: (1) Akademik alamda ilgilendiğim için, (2) bir insan olarak bu soruyu kendime sormadan edemediğim için. Peki, soru gerçekten akademik bir soru mudur? Eğer öyleyse, onu araştırabilirim, kitaplara, ansiklopedilere bakabilirim; bir bilene sorabilirim. İkinci seçenekte ise, soruyu doğrudan kendime sorarım. Hayatın anlamı sorusu, insanı bütün rütbelerinden, statülerinden soyan, son kuruşuna kadar hesaba katmayan, son cümlesine kadar dışarıda bırakan, son tanıdığına kadar unutturan, yalıtan ve yalnızlaştıran bir sorudur. Bu yüzden insanı sarsar, ürpertir, hatta ürkütür biraz. Soru, benim kendi sorumdur. Kitaplardan, derslerden edindiğim,

öğrendiğim *akademik bir soru değil*dir. Onun benim sorum olabilmesi için, kendi varlığımdan çıkması gerekir, onu başkasına değil kendime sormam gerekir. Onu bir gösteri ya da bir müzakere sorusu olarak da görmemem gerekir. Hayatın anlamı sorusu bir laflama ya da akademik bir ilgi konusu haline gelmeye başladığında, böyle olduğunda, kendi içeriğini de yitirmeye başlar. Gerçek şu ki, sorunun ancak tek tek her birimiz için bir değeri vardır. Genel olarak değil, ayrı ayrı her birimize yöneltilmiş bir sorudur. Sorunun kaynağı benim, soru benim için, ancak benimle birlikte var. Hayatım bittiğinde, hayatın anlamına ilişkin sorum da bitecek. Ancak ona doğru ve doyurucu bir cevap verebilmem için, yalnız hayatı değil, ölümü de sormam, onu da göz önünde bulundurmam gerekir. Ölümü hesaba katmayan bir değerlendirme, varoluş gerçeğiyle bağdaşmaz. Hayata anlam verebilmek için ölüme de bir anlam verebilmem gerekir. Soru, benim açımdan, benimle birlikte var, benimle birlikte de ortadan kalkacak. Demek ki, sorunun kaynağı benim, bu dünyada varolmam. Anlam denilen şeyi varlığıma iliştiren ve hayatımı onunla birlikte görmek isteyen de benim.

Varoluşun anlamı sorunu, deprem nasıl meydana gelir, kayalar nasıl oluşur, sorusu gibi bir soru değildir. Bu soruların cevabını sorar soruşturur, arar araştırır, bulurum. Soruyu cevaplayacak bir birikim elde ederim. "Yaşamın anlamı nedir?" sorusunun cevabını ise bulabileceğim, okuyup öğrenebileceğim, sorup soruşturabileceğim bir merci, bir kaynak yoktur. Onu kendim, bizzat kendim cevaplamak zorundayım. Çünkü soru beni benden sorar, başkasından sormaz. Beni kendi varlığımla karşı karşıya getirir, başkasının varlığı ile değil. Hayatımın anlamını sorduğumda, öncelikle yaşımı, mesleğimi, cinsiyetimi, uyruğumu değil, tam da kendi varlığımda *indirgenemez* olarak gördüğüm şeyi sorarım. Soru, beni, kendi karşıma çıkarır, kendimle yüzleştirir. Soru beni başkalarından, sevdiklerimden ve nefret ettiklerimden, yaptığım işten, bana kalan mirastan ve benim kendi kazandıklarımdan ayırır. Soru, bizzat bu yeryüzündeki varoluşumu bir sorun haline getirir. Gözlerimi kendi üstüme çevirir ve kendimi anlamaya çalışırım. Bu, Sokrates'ten beri, bir bilgelik sevgisi konusu olan, insanın kendini bilmesi ile alakalı bir durumdur. Hayatımın anlamının ne olduğunu, benden başka kimse bana soramaz. Ben de başkalarının hayatının anlamını soramam. Bu soru herkesin bizzat kendi kendisine sorabileceği ve ancak kendi kendisine sorduğunda sahih bir cevap bulabileceği bir sorudur. Bir başkasının hayatının anla-

mının ne olduğu, benim için sadece bir bilgidir. Sorun, benim kendi hayatımın anlamı olunca, benden yine benim için bir cevap ister. Başkalarının cevabı, benim cevabım olmaz. Söz konusu olan, benim hayatımın anlamı (hayatın benim açımdan anlamı) olunca, onu ancak ben cevaplayabilirim. Şu halde, o, sahip olduklarım ve kazandıklarımla değil, bir insan varlığı olarak bizzat yeryüzünde bulunuşumla ilgilidir; fayda ve zararla değil, herhangi bir bilgi ve eylemle değil. Beni, bir anda insanların ve hayatın içinden çekip çıkarır ve kendi karşıma koyar. Şöyle der: "Zengin ya da yoksul, genç ya da ihtiyar, okumuş ya da cahil, bir makam işgal eden ya da aylak dolaşan, bir başkan ya da bir hamal olarak değil: imdi ve burada bulunan şu kişi olarak, senin hayatının anlamı nedir?"

Camus, *Sisyphos Söyleni*'nin hemen başında şunları söyler: "Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir. Gerisi, dünyanın üç boyutlu olup olmadığı, aklın dokuz mu, yoksa on iki ulamı mı bulunduğu, sonra gelir" (Camus, 1988: 13). Filozofun cevaplanmasını istediği temel sorun, yaşamın bir anlamının olup olmadığı, yaşanmaya değip değmediği sorusudur. Bu nokta, yaşamaya başlamak, hayata çıkış yapmak için uygun bir yerdir. Felsefe ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bir kişi bile, hayatının anlamı konusunda şu ya da bu şekilde bir yargıya varmak ister, bunu başardığı an felsefenin en temel sorusunu da cevaplamış olur. Yaşamın anlamı sorusu kurgusal değil, gerçek bir sorudur. Çünkü o bize kendi dışımızdan gelmez; kendi içimizden gelir. Keşfedilmiş ya da uydurulmuş bir soru da değildir. Tek tek herkesin kendi varoluş toprağında biter, kendi umutlarında, kendi korkularında, kendi acılarında açar. Onu herkes kendi içinde, kendi varoluş gerçekliğinde bulur. Dünyanın mı güneş, yoksa güneşin mi dünya etrafında döndüğünü bilmeden yaşayabiliriz, ama hayatın bir anlamının olup olmadığı konusunda yargıya varmadan yaşamak zor olur; bir şaşkınlık ve kararsızlık yaratır. Soru, her şeyden önce hayata başlamamız gereken yeri gösterir bize. Tıpkı Pascal'ın dediği gibi: "Kopernikus'un düşüncesinin ileriye götürülmesini önemsemiyorum. Ama ya bu: Ruhumun ölümlü mü yoksa ölümsüz mü olduğunu bilmem bütün hayatım için önem taşır" (Pascal, 13). Camus, bu düşünme biçimini devam ettirir ve şöyle der: "Önemli bir bilim gerçeğine varmış olan Galilee, bu gerçek hayatını tehlikeye sokar sokmaz, büyük bir rahatlıkla dönüverdi ondan. Bir bakıma iyi de etti. Uğrunda yakılıp ölmeğe değmezdi bu gerçek. Dünya mı güneşin çevresinde dö-

ner, güneş mi dünyanın çevresinde; hiç mi hiç önemi yok bunun. Kısaca değersiz bir sorun. Buna karşılık, hayatın yaşanmaya değmediği düşüncesine vardıkları için ölen nice insanlar görüyorum" (Camus, 1988: 13).

Önemli olan kendi dışımızdaki "nesnel sorun" değil, varoluşumuzun anlamının kendisinde bulunduğu kendi içimizdeki "öznel sorun"dur. Çünkü o her birimizin insan olma sorunu ile ilgilidir. Dışımızdaki soruları cevaplayamadan yaşayabiliriz, ama içimizdeki sorular kendisiyle hayata yol bulduğumuz sorulardır. Her cevap, hayata doğru açılan bir kapı gibidir. Hayat, cevapların aydınlığında, cevaplar kadar ve cevaplar bağlamında içerik kazanır. Yaşamın bir anlamının olup olmadığı sorusu, tüm kişisel sorunların düğüm noktasını oluşturur. Bu merkezi konumu ile sanki "Yaşamaya buradan başlamalısın!" der gibidir. Öyle bir an gelir ki, onunla yüzleşmeden hayatı geliştiremeyeceğimizi, bir adım bile ileri götüremeyeceğimizi hissederiz. Bu nedenle soruyu bilmeden, onunla karşılaşmadan yaşanan hayat, eksik kalmış bir hayattır. Sokrates'in, "sorgulanmamış hayat, yaşanmaya değmez" (Platon, 54) sözünde olduğu gibi bir eksikliktir bu. Onu sorarak, hayatıma ruh vermeye, bir temel kazandırmaya çalışırım. Soruyu üreten benim kendi varlığımdır. Yeryüzünde insandan başka, varlığı kendisi için problem olan bir başka varlık yoktur. İnsan olmamız, bu soruna sahip olduğumuz anlamına gelir. Çünkü kendi varlığımızın bilincine sahibiz, kendi varlığımızın farkındayız, kendi çocukluğumuzun, kendi gençliğimizin, kendi ihtiyarlığımızın. Sağlık ve hastalığımızın, yaşam ve ölümümüzün. Yaşam bilincine sahip olmayan varlıkların yaşam, ölüm bilincine sahip olmayan varlıkların ölüm diye bir sorunu yoktur. Oysa biz, bir bilinç varlığı olarak her ikisine de sahibiz. Artık hayat hep bir sorun olarak çıkar karşımıza. Hayat ırmağı hep ölümün bahçelerinden akar. Varoluşumuz ölümlü olma bilinci içinde geçer. "Hayatın anlamı sorusu niçin var" sorusunu cevaplayabiliriz öyleyse: Soru, biz olduğumuz için var, bilinç sahibi bir varlık olduğumuz için, *bizzat kendi varoluşuna tanıklık eden bir bilinç* olduğumuz için; bunun için var.

Peki, hayatın anlamı gibi bir soruyu ne zaman sorma gereği hissederiz? Soru en çok ne zaman gelip yakalar bizi? Bahar gelince açan çiçekler gibi, varlığımızın da bu soruyu açmasının bir zamanı var mıdır? Gençlikte mi, ihtiyarlıkta mı? Mutlu iken mi, mutsuzlukta mı? Zenginken mi, fakirlikte mi? İşler yolunda iken mi, bir şeyler kötüye gitmeye başladığında mı? Açıkça söylemek gerekirse, hayatın anlamı sorunu, kendini en çok hayat bağlarının inceldiği, yaşama dokusunun zayıfladığı, varoluşun

kırılmalara uğradığı noktalarda hissettirir. Böyle durumlarda "Bu yaşadığım hayatın ne anlamı var?" diye sorarız. Soru, nedense hayat bağlarının güçlü olduğu anlarda kendini erteler, hatta tuhaf bir şekilde gereksiz ve anlamsızmış gibi görünür. Peki, o zaman, hayatın anlamlı olması, insanın mutlu olması gibi bir şey midir? Mutsuz bir insanın hayatı da anlamlı olabilir mi? Açıkça söylemek gerekirse, hayatın anlamı ve anlamsızlığı sorusu, hemen bir anlık öfke, bir anlık üzüntü, bir anlık sevinçle cevaplandırılabilecek bir soru değildir. Şöyle düşünmek gerekir: Çok kederli bir insan da hayatı anlamlı görebilir, kendini çok mutlu hisseden bir kişi de hayatının anlamsız olduğunu düşünebilir. Dayanılmaz acılar içinde olan bir kişi de hayatı anlamlı bulabilir, çok sağlıklı bir kişi de hayatı anlamsız görebilir. Bu durum, Kierkegaard'un *Ölümcül Hastalık*'ta ortaya koyduğu formüle benzer: Ölümcül bir hastalığa yakalanan kişi, gerçekten ölümcül hasta olmayabilir. Gerçek ölümcül hastalık, ruhun unutulması, sonsuzluğun ve umudun kaybedilmesidir (Kierkegaard, 1989).

2. Cevaba Dair

Varoluşçu filozoflarda, "anlam sorunu" önemli bir yer tutar. Hatta denilebilir ki, onların üzerinde yoğunlaştığı başlıca sorun, varoluşun anlamının ne olduğu sorusudur. Modern çağ, insana soruyu unutturacak, sonra da hatırlatacak bir nitelikte ortaya çıkar. Her türlü teknik, nesnel, bilimsel ve evrensel sorunun değer kazandığı bu çağda, insan kendisi için giderek "daha problematik" hale gelmesine karşın,[1] varoluşun anlamını daha az sorgular olmuştur. Öte yandan dünya savaşları gibi küresel krizlere ve yıkımlara neden olan felaketler karşısında, giderek kendisi için problem olma niteliği artan insan varlığı, varoluşun anlamını içtenlikte sorgulama ihtiyacı da hissetmiştir. Kierkegaard'a göre, insan kendi varlığının anlamını unutmuştur. Kendisine inanmaya, kendisi olmaya tahammül edememekte, bunu tehlikeli bulmaktadır. Bu durumda başkaları gibi olmak, kalabalıklar içinde bir taklit, bir numara olmak, kolayına gelir. Bu tür bir kişi için, elini kolunu yitirmek veya beş dolar kaybetmek, kendi benliğini, yaşamının yüce anlamını yitirmekten daha dikkat çekici olabilir. En büyük tehlike, kişinin kendi benini kaybetmesine karşın hiçbir şey olmamış gibi sessiz sedasız bu dünyadan göçüp gitmesidir (Kierkegaard, 62-64). Yaşamın anlamı sorununun unutulması, Hei-

[1] Max Scheler, "İnsan tarihin hiçbir çağında bugünkü kadar kendisi için problematik bir nitelik kazanmadı." der (Scheler, 12). Kuşkusuz bu problem olma niteliği günümüzde her zamankinden daha çok kendini hissettirmektedir.

degger'de de kendini yineler. Ona göre de insan, kimi durumda, varoluşun sahih yapısını yitirir, bir ben olmaktan uzaklaşarak sahteleşir, ortak bir adın içinde kendini kaybeder (Heidegger, 126).

Hayatın anlamı sorusu, niçin yaşadığımız sorusuyla yakından ilgilidir. Niçin yaşadığımız sorusuna bir cevap bulmak, hayatın anlamının ne olduğu sorusuna da bir cevap bulmak olacaktır. Sorun, eylemlerimizin nedenini araştırmak değildir. Onlara şu ya da bu şekilde bir neden bulabiliriz. Sorun, şimdi ve burada bulunan varlığımıza bir neden bulabilmektir. Bu, birincisi kadar kolay değildir. Niçin, sorusu anlama, amaca yönelik bir sorudur. "Hayatımın bir anlamı var demek", niçin yaşıyorum, sorusuna bir cevap bulmaktır. Ayer, "niçin yaşıyorum" sorusunun, kişiyi, eninde sonunda metafizikle karşı karşıya getireceği için anlamsız olduğunu, buna karşılık "nasıl yaşamalıyım" diye sormanın daha anlamlı olacağını söyler (Ayer, 119-132). Tolstoy, *İtiraflarım*'da dile getirdiği üzere, *niçin* sorusundaki metafizik içeriği kendi varoluşunda ileri derecede hissetmiş biridir: Niçin yazmalıyım, niçin eğitmeliyim, niçin iyi bir insan olmalıyım, niçin inanmalıyım, niçin yaşamalıyım gibi sorular, onun hayatına yön vermiştir (Tolstoy, 1994).[2] Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ı da, anlamı, eylemin önüne çekmek isteyen bir tutum sergiler (Dostoyevski, 1989). Eğer "niçin" sorusunu cevaplandıramıyor, "*peki, daha sonra ne olacak*?" sorusuna bir cevap bulamıyorsak, o zaman yaptığımız ve yapacağımız işlerin de bir anlamı kalmaz. Bütün bunların sonunda, konu sanki şöyle bir noktaya doğru gider: "Ölüm varsa her şey boştur."

Schopenhauer, varoluşun bütün formlarının insan varoluşunun beyhudeliğini ortaya çıkardığını söyler. Ona göre, insan, sonlu ve sınırlı bir varlık olarak, sonsuz ve sınırsız bir zaman içinde yaşar. Bu nedenle, varlık olma aşamasına eremeyen sürekli bir oluş, tatmin olamayan sürekli bir arzulayış, yaşam mücadelesi hüsranla biten sürekli bir çabadır o Schopenhauer, 67). Varoluş, ciddi bir çabanın amacı ve nesnesi olamayacak kadar kırılgandır. Bu durumda yapılacak şey nedir? Hiçbir şey. Sartre'da ortaya çıkan da budur.[3] Camus, *Sisyphos* tipi üzerinden ortaya

[2] Hayatın anlamına ilişkin yazılmış en ileri metinler, "İtiraflar(ım)"dır. Tarihte, Augustinus'un, Rousseau'nun ve Tolstoy'un olmak üzere başlıca üç itiraf göze çarpar. Augustinus'un ve Tolstoy'un itirafları, kuşkusuz konumuz çerçevesinde başvurulabilecek en iyi metinlerdir.

[3] Varoluşun anlamı sorunu, Sartre ve Camus gibi filozof-edebiyatçıların romanlarında açık bir şekilde ortaya çıkar. Onların romanları, varoluş sorununun açık, somut ve hissedilir

koyduğu çözümlemeyle, bu beyhudeliğine karşın varoluşu omuzlamanın erdeminden söz eder. Saçma olduğunu bile bile, Sisyphos gibi, tekrar tekrar uçurma yuvarlanan o kayayı her bir defasında tepeye çıkarmak, beyhudeliğe karşı bir direnç oluşturmak, işte harika ve anlamlı olan budur. Sartre, aynı umudu ve iyimserliği göstermez. Eserlerinde bilinç sahibi varlığı özünde eksiklik olan bir varlık olarak tasvir eder. Onun varoluşu, bir tamamlanma, eksikliğinden kurtulma çabasıdır. Ama bu hiçbir zaman mümkün olmayacak bir şeydir. Zira Sartre'ın "kendi-için-varlık" (*l'être-pour-soi*) olarak adlandırdığı bilinç sahibi varlık, bir doluluk, özdeşlik ve yetkinlik durumu sunmaz (Sartre, 2009: 142).

Soruyu kendi varoluşum açısından kavradığımda, iki seçenekle karşılaşırım: Varlığımın bir anlamı vardır ya da yoktur. Ya rastlantılar beni buraya getirmiştir[4] ya da yazgının, aşkın bilincin önünde kaderlenişin bağlılığı içinde bulunurum. İlk durumda varlığım için bir neden bulamam. Niçin, şimdi ve burada, bu olduğum kişi olarak bulunduğum sorusuna bir cevap veremem. Bir nedensizlik durumu içine düşerim. Varlığımı açıklayacak ve gerekçelendirecek bir dayanak bulamam. Eğer bir nedenim yoksa, varlığımı ancak rastlantı sözcüğü ile açıklayabiliyorsam,

---

bir şekilde ortaya çıktığı bir laboratuar niteliğindedir. Sartre'ın, Bulantı'dan aldığımız şu sözlerinde, varoluşun anlamı sorununu açık bir şekilde ortaya çıkar. Şöyle der roman kahramanı Roquentin, "Tanrım, böylesine bir bitkisel hayatı sürecek olan ben miyim? Kalan günlerde ne yapacağım? Gezeceğim. Sonra? Haftada bir sinema. Peki ya sonra?... Acıyorum kendime. Bazen sorup duruyorum, bana kalan üç yüz bin frangı bir senede harcayıp tüketsem daha iyi olmaz mı, diye. Ama sonra ne yapacağım? Yeni giysiler giydim, diyelim; ne kazandırır bu bana? Kadınlar? Yolculuklar? Hepsini denedim bunların, şimdi artık bir zevk vermiyorlar bana.. İşte sonuç: Bir yıl sonra bile, şimdiki kadar bomboş olacağım; tek bir anı bile kalmadan ve üstelik ölümden korkarak." (Sartre, 1973: 275). Sartre, Bulantı, Çev. Erdoğan Alkan, Attın Kitaplar, İstanbul, 1973, s. 275.

[4] Bu iç ve dış faktörlerin belirleyiciliği altında olan insanın hayatı garip bir şekilde "rastlantılar"la doludur. Rastlantı hayatın temelinde vardır. Niçin buradayız ve olup bitenler neden böyle, olduğu gibi olup bitmektedir; bunun böyle olmasın ı gerektiren şey nedir? Hayattan yazgı kovulduğu zaman geriye, irade, tercih ve rastlantı kalmaktadır. Dünyaya gelişim, dünyada olma durumunun zamansallığı, şu anda bir başka yerde değil de burada oluşum, kendi elimde olmayan bir hususu göz önünde bulundurmamı gerekir. Eğer bunu yazgıya bağlayamazsam, rastlantıyı tam da hayatımın orta yerine koymam gerekir. Camus, olayların gelişimini "rastlantı" sözcüğü ile açıklar. "Sanık kumlukta sırf bir rastlantı sonucu bulunmuştur" (Camus, Yabancı: 90). Öyleyse cinayet de rastlantı sonucu işlenmiştir. Adam bir rastlantı sonucu doğmuş, bir rastlantı sonucu olduğu kişiyi olmuş ve bir rastlantı sonucu ölmüştür. Bu eğer böyleyse, hayatta bir anlam aramamak gerekir.

başka hiçbir izah getiremiyorsam, varoluşun anlam damarından da uzaklaşıyorum demektir. Bu dünyadaki varlığım, bir rastlantının eseriyse, anlam sorununa olumlu bir cevap vermem de zorlaşır. İkinci durumda ise varlığımı aşkın bir tasarıda kavrama çabam söz konusu olur. Bu dünyaya gelmemi, şimdi ve burada, bu olan kişi olarak bulunmamı, aşkın bir bilinç istemiştir. Şu halde ben Tanrı'nın tasavvurunda yer alan, onun tarafından istenen ve seçilen bir varlığım. Onunla olan bağım yalnız bu kadar değildir. Varoluşumun her anı, onun nazarında ve huzurunda varolmanın bilinci içinde geçer. İnanma, bir bağlanmadır. İnanma hayatın ve varoluşun değerine de inanmadır. İnançlı kişi, yalnız hayatının değil, hayatla birlikte bütün bir evrenin de anlamlı olduğuna inanır; Tanrı'ya bağlanırken, aynı zamanda bu anlam ve yüce değere de bağlanır (Eucken, 15). Bir Tanrı'ya inanmak, yaşamın anlamını soran soruyu anlamak demektir. Bir Tanrı'ya inanmak, dünya olguları hakkında henüz son sözün söylenmediğini fark etmek demektir. Bir Tanrı'ya inanmak, yaşamın bir anlamının olduğunu görmek demektir. Buna göre iman, kesin cevaptır. Tanrı, neden sunar, varlığı açıklar. Nedenleri bilinen bir dünya, anlaşılabilen, açıklanabilen, anlamı olan "dost" bir dünyadır. Tanrı, hiçbir şey olmayabilecek iken her şey neden var sorusunu cevaplar (Eagleton, 1-2). Bu, anlamsızlığı bitiren bir durumdur. Her türlü anlamsızlık, inanç yoksunluğunda kendisine verimli bir zemin bulur. Camus, anlamsızlığı, absürdü bitiren bu tutumu "varlıkçı düşünce" olarak niteler (Camus, 49). Augustinus'tan Pascal'a, Kierkegaard'dan Marcel'e, Jaspers'ten Buber'e, "sonsuzluk sıçraması", kişiye anlamı yaşayabileceği bir konum kazandırır. Hiç'i değil, varlığı seçmek, anlamı da seçmektir, sonsuzluğu da. Tanrı varsa, anlamsızlık yoktur, olamaz.

Peki, rasyonel sınırlar içinde varoluşa bir anlam bulunabilir mi? Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da, geleneksel metafiziğin "Varlık nedir?" sorusunu, "Varlığın anlamı nedir?" şeklinde sorar. Soru bu şekilde de kalmaz, *Dasein analitk* yöntemi vasıtasıyla giderek, varoluşun anlamı nedir sorusuna dönüşür. Dasein analitik, "bu-dünyada-Varlık" (*in-der-welt-Sein*)'ın anlamını sorar; ama salt "bu-dünyada" yaşayan bir varlık olarak, hiçbir metafizik açıklamaya girişmeden. "Atılmışlık" (*geworfenheit*) sözcüğü, ihtiva ettiği onca belirsizliğe ve merakı kışkırtan yapısına karşın, "bu-dünyada" kalma isteğinin bir ürünü olarak görülebilir. Onun belirsizliği, salt bu dünyadan bakıldığında, karşıt bir metafizik geliştirilmediğinde, varoluşun köklerinin ne kadar iğreti olduğunu gösterir. Bu du-

rumda, hayatın sonunu getiren ölüm, varoluşun anlamını emzirmeye başlar. Bu da, dünyada olmanın bir başka çarpıcı formudur. Ancak ölüm, herkesin hayatını anlamlı kılmaz. İlk önce onun karşısında dos-doğru bir tutum izlemek, sahih bir varoluş tutumu sergilemek gerekir. Ölümün, kişiye anlamını gösterebilmesi için, öncelikle kişinin böyle bir bilinçle varoluşu yaşaması gerekir. *Saf Aklın Eleştşirisi*'nde, metafizik bilginin olanaksızlığını gösteren Kant, daha sonra "inanca yer açmak için bilgiyi bir yana bıraktım" derken, iyiliğin ve özgürlüğün olanağını Tanrı'da bulurken (Kant, 136), acaba hayatın anlamını üreten kaynağa duyduğu ihtiyacı mı dile getirmiştir? Zira bilemeden yaşamak kolaydır, ama hayatı anlamlı hissetmeden yaşamak zordur. Dostoyevski de, "Gerçeğin İsa'nın dışında olduğunu matematik olarak kanıtlasalar bile, gerçeğin yanında olmaktansa İsa'nın yanında olmayı tercih ederim" der bir romanında (Dostoyevski, 1984: 285).

Peki, "mutlak anlamsızlık" diye bir şey olabilir mi, hayatı tümüyle anlamsız görmek mümkün müdür? Bir anlık umutsuzluk sonucunda kişi böyle bir yargıya varsa bile, felsefi açıdan böyle bir savı temellendirmek, imkânsız görünüyor. "Hayatın anlamı yoktur" diyen kişi, soruyu ancak kendisi açısından cevaplamış olur. "Hayat anlamsızdır", demek, hayatı ancak kendi açımızdan anlamsız yapar. Onu her bir birey kendisi açısından, kendi adına cevaplayabilir. Ama bütün bu tek tek cevapların üstünde ve onlara bir giriş olarak şöyle bir açıklama yapılabilir: Hayat diye, insan diye, akıl diye, dil diye bir şey varsa, anlamsızlık diye bir şey de olmalı. Varolmak, kendi başına bir değer, bir anlam taşır. Yaşıyor olmak, hayatta olmak, varoluş dünyası ile bir bağ oluşturmak, davranış ve tutumlarımızla dünyaya ve insanlara bağlanmak, kendi başına bir değer ve anlamdır. Varlığın ve hayatın anlamsızlığını düşünüyor olmak bile kendi başına bir anlamdır. Hayatı boş ve anlamsız hale getiren, insanın kendisidir. Çünkü her insan kendi hayatını yapar, kendi anlamını süzer, kendi mutluluğunu yontar. Bir kerelik insan yaşamı, biz ona bir anlam vermeden önce de zaten kendi içinde apriori bir değere sahiptir. Şimdi ve burada olmanın şaşırtıcı ve hayret verici yapısı, biz kendisini değersiz görsek de, başlı başına bir değer olarak ortadadır. Bir kez varolmuş olmak, bir an, bir gün bile olsa, kendi başına bir değerdir. Camus, mutlak anlamsızlık diye bir şeyin olamayacağını, yemenin içmenin bile kendi başına bir değer olduğunu söyler. Şöyle der: "Her şeyin anlamsız olduğunu söylediğimiz anda bile anlamlı bir şey söylemiş oluyoruz. Dünya-

nın hiçbir anlamı yoktur, demek, her çeşit değer yargısını ortadan kaldırmak olur. Ama yaşamak ve mesela yiyip içmek kendiliğinden bir değer yargısıdır. Ölmeğe yanaşmadığı müddetçe, insan yaşamayı seçiyor demektir. O zaman da, görece de olsa, yaşamaya bir değer veriyoruz demektir" (Camus, 1960: 22). Kişi, ölümü değil de niçin yaşamı seçtiği yönünde bir fikre ulaştığında, nihilizmin soluk dünyasından da uzaklaşır. "Mevcut olma"nın beraberinde getirdiği bir anlam vardır. Ancak bu anlamın potansiyel olmaktan çıkıp etkin hale gelebilmesi, bize kendisini verebilmesi için, onu seçmemiz, istememiz ve evetlememiz de gerekir.

SONUÇ

Felsefenin öncelikli soruları arasında varoluşun anlamı gibi bir sorunun bulunmadığı düşünülebilir. Bu ilk bakışta doğrudur da. Ama dikkatlice bakıldığında, bu sorunun felsefede, derinlerde bir yerde hep yaşadığı, varlık konusuyla ilgilenirken de, bilgi konusuyla ilgilenirken de, değerler konusuyla ilgilenirken de bir şekilde kendini hep hissettirdiği görülebilir. Homeros, "Daha geçici hiçbir şey beslemiyor toprak insandan" derken (Kranz, 1984: 5), Herakleitos "kendimi keşfettim" derken (Herakleitos, 237), Empedokles sevgiyi oluşturucu bir ilke olarak ortaya koyarken (Kranz, 96), Sokrates kendini bilmenin erdeminden, sorgulanmamış hayatın yaşanmaya değmeyeceğinden söz ederken, arka planda anlam sorunu hep kendini hissettirir. Augustinus'un kendini bilmekle Tanrı'yı bilmek arasında oluşturduğu koşutlukta, Attar'ın metaforik yolculuğunda, Yûnus, Mevlâna ve Fuzûlî'nin aşk terennümünde, yine aynı duyarlılığın sesi yükselir. Anlam sorunu, varoluşun kırıldığı, sekteye uğradığı noktalarda, kendi sesini daha çok duyurur. Bu nedenle yaşamın anlamı sorununun İkinci Dünya Savaşı gibi kritik bir dönemde yeniden ve yoğun bir şekilde tartışılmaya açılması, anlamlıdır.

Varoluşun anlamı sorusu, tek tek davranışlarımızı, içinde yaşadığımız dünyayı, evreni ve hayatımızı kapsar. Soru sadece hayatın anlamını sormaz, hayatın anlamıyla birlikte dünyada ve evrende olanların anlamını da sorar. Şu halde, varoluşun anlamı, hayatın anlamını da aşan, daha kapsamlı bir cevabı gerekli kılar. Varoluşun anlamını soran soru, varoluşu bir bütün olarak sorar. Varoluşun anlamı sorusunun, öncelikle benden beklediği, belirli bir bilgi, acil bir cevap değil, varoluş üzerine durup düşünmedir. Zira o, bilgi elde etmeye yönelik bir soru olmaktan önce, benliği oluşturmaya yönelik bir sorudur. Bu yüzden, bir cevaba kavuşması uzun zaman alabilir. Onu sormak, adeta "soru sende kalsın"

demektir. Varoluşun anlamı sorusu, bir defada cevaplanabilecek bir soru da değildir. O, canlı ve yaşayan bir sorudur; ölen her bir kişi ile ölen ve doğan her bir kişi ile yeniden doğan bir sorudur. Herkes kendi sorusunu dünyaya getirir ve dünyadan götürür. Sorunun varlığı, her bir bireyle sınırlıdır. Kişinin soruya verdiği cevabı, eylemleriyle, tutumlarıyla, davranış ve yaşam biçimiyle her gün yeniden ele alması, yeniden cevaplaması gerekir. Cevabı vermek önemlidir, ama yeterli değildir; cevaba uygun ve onu geliştirecek bir varoluş biçiminin sergilenmesi de gerekir. Varoluşun anlamı her ne kadar verdiğimiz cevaptan çıksa da, eylemlerimiz her ne kadar temelini bu cevapta bulsa da, sonuçta eylemlerden de, tıpkı ırmakların denize katılması gibi, varoluşun anlamına katılan bir şey vardır. Soruya verilen cevapla varoluş biçimi birbirini tükettiğinde değil desteklediğinde, karşılıklı olarak birbirini ürettiğinde, böyle bir durumda, soru gerçek bir cevaba kavuşmuş ve varoluşu kavramış olur. ∇

KAYNAKLAR

ARISTOTELES, **Metafizik**, Çev. Ahmet Arslan, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985.

AUGUSTINUS, **İtiraflar**, Çev. Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.

AYER, A. J. The Claims of Philosophy", **The Meaning of Life**'da, Ed. E.D. Klemke, Oxford University Press, London, 2000.

CAMUS, Albert, **Sisyphos Söyleni**, Çev. Tahsin Yücel, Adam Yayınları, İstanbul, 1988.

CAMUS, Albert, **Denemeler**, Çev. S. Eyüboğlu – V. Günyol, Çan Yayınları, İstanbul, 1960, s. 22.

CAMUS, Albert, **Yabancı**, Çev. Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

DOSTOYEVSKİ, Fyodor, **Ecinniler I**, Çev. İsmail Yergüz, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984.

DOSTOYEVSKİ, Fyodor, **Yeraltından Notlar**, Çev. Mehmet Özgül, Adam Yayınları, İstanbul, 1989.

EAGLETON, Terry, **The Meaning of Life**, Oxford University Press, Oxford, 2009.

EUCKEN, Rudolf, **Yaşamın Anlamı ve Değeri**, Çev.Ahu Karasulu, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000.

HEIDEGGER, Martin, **Sein und Zeit**, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1967, s. 1. (Varlık ve Zaman, Çev. Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008).

HERAKLEİTOS, **Fragmanlar**, Çev. Cengiz Çakmak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 237.

KANT, Immanuel, **Pratik aklın Eleştirisi**, Çev. İonna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999.

KIERKEGAARD, Sören, **The Sickness Unto Death**, Trans. Alastair Hannay, Penguin Books, London, 1989.

KRANZ, Walter, **İlkçağ Felsefesi**, Çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984.

PASCAL, Blasie, **Düşünceler**, Çev. İsmet Z. Eyüboğlu, Oluş Yayınları, 1960.

PLATON, **Sokrates'in Savunması**, Çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul.

RILKE, Rainer Maria, **Duino Ağıtları**, Çev. Süha Ergand, B/F/S Yayınları, Ankara, 1987.

ROUSSEAU, Jean Jack, **İtiraflar**, Çev. Selahaddin Güzey – Faik Bercmen, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul, 1943.

SARTRE, Jean-Paul, **Varlık ve Hiçlik**, çev. Turan Ilgaz – Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009.

SARTRE, Jean-Paul, **Bulantı**, Çev. Erdoğan Alkan, Altın Kitaplar, İstanbul, 1973.

SCHILLER, Max, **İnsanın Kosmostaki Yeri**, Çev. Tomris Mengüşoğlu, Yaprak Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

SCHOPENHAUER, Arthur, "On the Vanity of Existence", **The Meaning of Life'da**, Ed. E.D. Klemke, Oxford University Press, London, 2000.

TAŞDELEN, Vefa, "Augustinus ve Yunus Emre'de İç-Ben Alanı", **Başka Psikiyatri ve Düşünce Dergisi**, Yıl 2011, sayı: 7, s. 197-229.

TOLSTOY, Leo, **İtiraflarım**, Çev. Kemal Aytaç, Furkan Yayınları, İstanbul, 1994.